

EMINESCU. „CALEA ISTORIEI NOASTRE ADEVĂRATE”

Este Eminescu un fantast făcînd din trecutul istoric al românilor doar o proiecție în exclusivitate mitică, așa cum s-ar presupune din aceste rînduri dintr-o carte a lui Sorin Antohi?: „Oriunde apare în opera lui Eminescu istoria – cea națională în primul rînd – se va contamina cu elemente mitice și utopice. Toată rîvna de arhivar a poetului, tot interesul său pentru o istoriografie națională pe măsura trecutului pierdut în legendă nu pot stăvilii un proces de mitizare a istoriei – atît de tipic, în fond naturilor poetice, atît de comun în romantism” (*Civitas imaginalis: istorie și utopie în cultura română*, Litera, București, 1994, p. 123). Noi credem, dimpotrivă, că gazetarul Eminescu se desparte în multe locuri, tranșant, de poetul romantic, refuzînd în comentariul său istoric mitul (pentru drepturile românilor din Basarabia pledează documente autentice din vremea lui Alexandru și Ștefan; „aici nu se poate spune că este o vreme ca aceea a lui Ruric sau a lui Oleg în care istoria e mit și mitul istorie”), visul („în citirea documentelor nu e permis a visa”) și utopia („nu sîntem utopiști pentru a cere ceea ce n-ar fi cu putință nici pentru un Dumnezeu din ceruri”). În marea lor majoritate, exegeții operei eminesciene sînt înșă de acord că autorul ei, departe de a fi un simplu „visător” și „diletant” în știința istoriei naționale, se apleacă asupra acesteia cu pasiune și rigoare de specialist. Aceste trăsături ale personalității poetului se reliefează de timpuriu, încă din epoca studiilor gimnaziale, cînd sînt surprinse de unul din foștii lui colegi de la Cernăuți, Th.V. Ștefanelli: „... iar ce privește istoria națională, nici nu ne puteam asemăna cu dînsul, pentru că el avea deosebită predilecție pentru aceasta, și se vede că avea și din România cărți de istorie națională”. Încă de atunci, precizează Ștefanelli, Eminescu citea „cu înlesnire” vechea slovă cirilică, iar letopisețele editate de Kogălniceanu din biblioteca lui Pumnul le lua adesea acasă. Pe lîngă acestea erau, desigur, și altele, măcar cele înregistrate de poetul însuși în catalogul respectivei bi-

blioteci: *Istoria generală a Daciei* de D. Fotino; *Istoria românilor în Dacia Superioară* de A. Papiu-Ilarian, tom. I, 1851; *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* de Patru Maior; *Puterea armată a Valahiei* de N. Bălcescu, Iași, 1844; *Românii Principatelor Dunărene* de Edg. Quinet, Iași, 1856; *Vieța lui Vlad Țepeș și Mircea Vodă cel Bătrîn* de D. Bolintineanu, București, 1963; *Istoria bisericească politico-națională a românilor* de N. Tincu-Velea, Sibiu, 1865; *Monastirile din România* de C. Bolliac...

Preocupările privind istoria națională nu-l părăsesc pe poet nici în mediul cosmopolit al Vienei, ori la Berlin. Cercețînd Galeria imperială de pictură din capitala austriacă, el se oprește mai îndelung asupra tabloului lui Frans Francken inspirat din viața semi-legendarului Cresus, recunoscînd în suita regelui din Lydia antică pe... Mihai Viteazul împreună cu soția sa, Florica! În capitala germană, tînărul aspirant la doctorat meditează, cum vedem din corespondența cu mentorul său Maiorescu, asupra „interesului practic pentru istoria noastră” al teoriilor istorice. Plecînd spre țară în toamna lui 1874, el face un ocol pe ruta Königsberg – Cracovia – Lemberg, într-o veritabilă călătorie de documentare (v. „călătoria mea istorică și arheologică”, din scrisoarea către I.Al. Samurcaș), pe urmele unor vestigii privind trecutul românilor, deși, cu știuta-i autoexigență, nu se simte încă înarmat cu „toate preservativele critice, pe cari cineva trebuie să le aplice la documente, pentru a afla dacă sînt autentice sau apocrife”. Acesta este, desigur, unul din principalele argumente ce-l determină să întreprindă, imediat după stabilirea la Iași, în epoca directoratului la Biblioteca universitară, traducerea din germană – „excelentă traducere – cu unele comentarii proprii – într-un limbaj surprinzător de modern și cu o terminologie din cele mai adecvate” – a *Gramaticii paleoslave* și a *Glosarului* realizate recent de lingvistul comparatist german August Leskien, traducere ce-l plasează pe Eminescu, după același

comentator, academicianul filolog Gheorghe Mihăilă, alături de un Hasdeu ori Cihac, „printre înaintașii slavistici românești moderne”. În sfârșit, nu este lipsit de semnificație faptul că prima (și de fapt singura) carte apărută antum sub directa îngrijire a poetului este una de istorie, o traducere, deși nesemnată, din germană: *Fragmente din istoria românilor* de Eudoxiu Cavalier de Hurmuzachi, tomul întâi, București, 1879.

Tabloul preocupărilor lui Eminescu în direcția istoriei naționale este compus, se înțelege, din numărul mare de scrieri literare (poezie, proză, dramaturgie) inspirate de trecut și din frecvențele referințe la acesta, în publicistică. Astfel încât, fără nici o exagerare, el se simte în stare să țină „cu dragă voce” adversarilor săi politici „un mic curs de istorie națională” („Timpul”, 23 mai 1882). Primul capitol al acestei istorii s-ar referi la „vremea cea căruntă”, în care, desigur, istoria abia se desprinde de mit, a geto-dacilor, evocată în mari poeme postume, precum *Memento mori* („raiul Daciei veche”), *Sarmis-Gemenii* („Geția cea veche”), *Nunta lui Brigbelu*, ori în frânturi disparate de dramă, cu apariția obsesivă a umbrei lui Decebal. El este eroul cu care, în poemul de tinerețe *Odin și poetul*, acesta din urmă visează să se întîlnească pentru a-i împărtăși impresii nu tocmai favorabile despre contemporani. Depășind însă granițele mitului, Eminescu va căuta cu insistență mărturii istorice despre vechii locuitori ai acestor pămînturi, cele mai autorizate fiind ale lui Herodot, din care traduce și transcrie într-un manuscris (*mss.* 2257) un paragraf din Cartea a V-a a *Istoriilor* sale privind caracterizarea în alb-negru a strămoșilor noștri traci. Sublinierile în text ale poetului ne avertizează asupra teoriei sale din articolele politice privind slăbiciunea românilor prin lipsa lor de unitate, cu rădăcini, vedem, în trecutul nostru îndepărtat. Scrierile lui Herodot despre geto-daci vor fi invocate în pledoaria din 1878 privind „dreptul nostru istoric în Dobrogea”: „Într-adevăr, încă din vremea lui Herodot, Dobrogea era stăpînită de geți, cari, îngemănați într-un singur stat cu dacii, țineau amîndouă malurile Dunării”. La acestea se adaugă alte surse, precum *Ravennatis anonymi cosmographia*, „o compilație din veacul al 7-lea după Crist”, ori scrieri din „Pliniu bătrînul”, cu citarea unor orașe scitice din aceste ținuturi. Peste câțiva ani, în 1882, în demonstrația că „Peninsula

Balcanică era în antichitate o peninsulă tracică”, poetul apelează din nou la Herodot și, alături de el, la Aristofan, cu imaginea, în comedia *Păsările*, a unui zeu tragic pronunțînd sunete fără înțeles, „o dovadă că încă din vremile acelea grecii nu cunoșteau limba populației autohtone a peninsulei”.

În acest curs imaginar de istorie națională, următorul capitol, cel mai dezvoltat și de o importanță majoră în accepția lui Eminescu, este acela al etnogenezei românești, el făcînd obiectul unor numeroase intervenții, de la simpla referință pînă la ample desfășurări polemice, în mod constant, de-a lungul întregii activități publicistice, începînd cu recenzia din „Curierul de Iași” la cartea lui Julius Jung, *Asupra începuturilor românilor*, studiu critic-etnografic, Viena, 1876, și terminînd cu cele șase mari editoriale din „Telegraful român”, 1882, consacrate monografiei lui Paul Hunfalvy, *Etnografia Ungariei*, Budapesta, 1877. Problema originii, unității și continuității românilor în nordul Dunării, împotriva teoriilor imigraționiste, este dezbătută de Eminescu cu acribie științifică, cu un evantai bogat și variat de argumente și cu o fermitate ce-i sînt atît de caracteristice, în demascarea interesului și ipocriziei politice: „Chiar dacă astăzi se mai ivește cîte un neamț singular care caută să ne aducă de peste Dunăre, nu mai întrebăm ce zice un asemenea om, ci ce voiește el. Nici nu mai este astăzi cestiunea originii noastre... daci sau romani, romani sau daci; e indiferent, sîntem români și punctum. Nimeni n-are să ne învețe ce-am fost sau ce-am trebuit să fim: voim să fim ceea ce sîntem – români” („Curierul de Iași”, 1876). În strînsă corelație cu problema originii, apar la Eminescu ideea locului nostru în istorie și aceea a misiunii noastre istorice. Acestea raportate, se înțelege, la un context general european. În opoziție tranșantă cu ideea „poetică” a decăderii „urmașilor Romei”, deveniți „rumunculi” în *Odin și poetul*, „niște răi și niște fameni” în *Scrisoarea III*, proza politică eminesciană, mai ales după cucerirea independenței, repetă – pînă la obsesie, s-a spus – ideea rezistenței poporului român: „Astăzi e dar timpul ca să întărim atît în români, cît și în popoarele mari ale apusului, credința în trăinicia poporului român”, a vitalității sale: „Avem prea mare credință în vitalitatea poporului românesc”, a încrederii în viitorul său: „nu ne mîngîie decît conștiința trăinicieii

poporului și nădejdea de izbândă”, în fine, a rolului său major în istoria universală, rol premeditat, după poetul nostru, chiar de cuceritorul teritoriilor dace: „O idee avuse Traian în vedere când s-a hotărît să verse sîngele oștenilor romani pentru cucerirea Daciei: voia să stabilească ordinea și să așeze un strat de cultură omenească la gurile Dunării”. Este, aceasta, o nobilă moștenire asupra căreia poetul nu încetează să atragă atenția conașionalilor săi contemporani: „...nouă, generațiilor în viață ne-a căzut sarcina măreață de a dovedi că bună a fost prăsila ce Traian a sădit pe pămîntul Daciei și că nu în zadar au luptat străbunii noștri atîte veacuri de-a rîndul”, și, totodată, marilor puteri apusene, cam somnolente, luminate asupra propriului lor interes: „Nu cerem de la lume decît puțința dezvoltării pașnice, nu voim decît să putem fi un strat de cultură în această parte înăsprită a Europei, nu stăruim decît ca popoarele de la apus să se încredințeze că interesele noastre sînt identice cu ale civilizațiunii și că sîntem un popor vrednic de misiunea ce ni se cere”. Această cerință, susține Eminescu în continuare, e legitimată de însăși evoluția noastră istorică: „Dovadă ne este trecutul”. El ne vorbește în deplină cunoștință de cauză, ca unul din oamenii cei mai informați ai epocii sale, asupra acestui trecut – „cinci secole de istorie” – cu momentele esențiale și cu personalitățile lui reprezentative. Opera poetică le reflectă magistral, stăruind asupra lui Mircea, „prototip luminos al artei războinice”, și a „fiului său de suflet”, Ștefan. În conștiința marelui public, imaginea emblematică a lui Mircea cel Bătrîn din *Scrisoarea III* o concurează și o domină pe cea din manualele de istorie. Ștefan cel Mare apare și el în versul eminescian, de la poemul juvenil *Povestea*, pînă la cunoscuta invocație din *Doina*, a ultimei perioade de creație. O galerie a mușatinilor, sumbră de astă dată, stă în intenția „dodecameronului” dramatic din tinerețe.

În publicistică, poetul își însoțește adesea analizele politice cu scurte și concentrate „ochiri retrospective”, cum sînt cele din *Influența austriacă*. Numele lui Dragoș, Alexandru, Mircea, Mihai, Cantemir, Brâncoveanu, apoi, din istoria mai apropiată, al lui Grigore Ghica, voievodul martir, ale lui Tudor și Cuza apar cu regularitate în articole. Cu insistență este evocat în ele „timpul de fericită memorie a lui Matei Basarab”, în care, cre-

dem, i-ar fi plăcut să trăiască și lui Dionis. În schimb, de o critică necruțătoare are parte „epoca de tină” a domniilor fanariote, o sută de ani în care „dezvoltarea istorică a țării românești suferise o grea și nevindecată întrerupere”. Repercutările ei nefaste sînt urmărite de gazetar în presa liberală ori în viața noastră parlamentară. Apelul la istorie susține constant demersul politico-analitic eminescian. În discursul său critic sînt curente sintagme ca acestea: „istoria vorbește clar”, „istoria ar ilustra această teorie”, „a ara pămîntul istoriei române”, „a răsfoi istoria acestui pămînt”, „ceea ce putem afirma cu istoria în mîină”, „un ochi deprins cu cercetări istorice”, „calea istoriei noastre adevărate”, „a sufla praful așezat pe tractatele noastre vechi”, „cine deschide cronicile vede”, „citiți hrisoave și cronici, ca să vedeți”. Sînt constatări și îndemnuri actuale și în complicatele noastre vremi.

